

STATEN-GENERAAL.

TWERDE KAMER.

Zitting van maandag, 4 maart.

In deze zitting heeft de commissie tot de verzoekschriften, bij monde van den heer v. Heijden Reijneesteijn, weder verslag gedaan op onderscheidene, in hare handen gestelde stukken.

Daarna zijn in beraadslaging gebragt, doch achtereenvolgens, zonder discussie, met algemeene stemmen, aangenomen: 1o. de voordragt tot verhooging der staatsbegroting van 1849, wegens de renten der schatkistbiljetten, en 2o. die tot verhoging der begroting van de fondsen voor kwade posten, van 1843 — 1848. — Verzonden aan de Eerste Kamer.

Aan de orde van den dag is het rigten van vragen door den heer Sloet tot Oldhuis aan den minister van Koloniën betrekkelijk de oorzaken van het gebrek in de gouvernementenlanden op Java heerschende. De heer Sloet tot Oldhuis is de eerste spreker, en houdt de volgende rede:

Mijne Heeren! Geen volk ter wereld mag op intiger sympathien bij het Nederlandsche volk aanspraak maken dan de Javanen; want aan geen een ander volk zijn wij door verschillende banden nauwer gehecht. Zij zijn het edelste volk van Azië; zij hebben vele oorspronkelijke deugden uit den eersten staat des menschedoms behouden. Vreedzaam en huislievend als zij zijn, onderscheiden zij zich door een fijn gevoel van kiesheid en welvoegelijkheid. Wanneer men hun de vruchten van hunnen arbeid laat behouden, dan ziet men hen werkzaam en tevens meer vlijt betoonen, dan men van hen onder hun klimaat zoude verwachten. Hun aanleg tot industrie blijkt uit menigvuldige handwerken, die zij drijven; zij zijn het eenige volk in den Indischen Archipel, dat zich sinds eeuwen als landbouwende volk heeft gevestigd en zich alzoo in de groote school van ontwikkeling voor het menschedom heeft geplaatst. De weverij en de ploeg zijn sinds onheugelijke tijden bij hen algemeen geworden. Hunne verwoeste tempelen, uit vorige eeuwen, getuigen nog tot welk een trap van volmaaktheid zij het vóór de invoering van de leer van Mahomed in de bouwkunst hadden gebragt, waaraan zoovele andere kunsten verbonden zijn. Zij bezitten bovendien eene eigene letterkunde.

Verdiene de Javanen om al deze redenen de belangstelling op te wekken bij eene beschaafde natie als de Nederlandsche, laat ons dan ook daarbij niet vergeten, dat zij sinds de jongste bange twintig jaren door de vruchten van hunnen zuren arbeid ons in staat gesteld hebben om aan de staatkundige woeelingen van den tijd en een staatsbankroet het hoofd te bieden. En wie zal dan ook niet het grootmoedig denkbeeld in zijn gemoed laten post vallen, dat de Javanen door de Voorzienigheid niet alleen met dat stoffelijk doel onder het Nederlandsche gezag geplaatst zijn, om voor deze natie handelsproducten te telen, maar opdat wij hen van lieverlede in de voorregten eener ware beschaving zouden doen deelen, opdat wij hun met onze betere instellingen, onze vorderingen in kunst en wetenschappen bekend zouden maken, opdat wij hen tegen de onderdrukking hunner hooften zouden beschermen en, zoo als een Javaan zich zelf uitdrukte, onze vestingwerken in het hart der Javanen zelve zouden aanleggen, opdat wij hen, veilig en vreedzaam, onder de heede van het Nederlandsch gezag voorzigtig zouden voortleiden en sturen op de baan der ontwikkeling, om hen voor te bereiden tot de omhelzing van die godsdienst, waarin de eenige troost voor het menschedom gelegen is, de eenige duurzame waarborg van maatschappelijke rust. Ook zij, wier harten tot nog toe koud en gesloten voor zulke gevoelens gebleven zijn, zullen uit een financieel oogpunt mijne interpellatie billijken, als zij zien op de miljoenen gulden, die de Javanen in onze schatkist gestort hebben, en bedenken, dat deze rijke bron van staatsinkomsten bij eene toenemende verarming van de Javanen wel eens plotseling kon opdroogen. Zij zullen met mij het nut inzien om, als die beweerdte verarming eens een waarachtig feit mogt zijn, tijdig de oorzaken daarvan, mitsgaders de middelen tot herstel, op te sporen.

Eene andere beweeggrond heeft mij nog tot deze interpellatie geroept. — Het thans op Java heerschend gebrek is geen ongewone zaak; het heeft meermaalen plaats gevonden, en schijnt periodiek terug te keeren. Zijn er dan vroeger al middelen tegen aangewend, dan schijnen die onvoldoende of niet doeltreffend te zijn geweest.

Het zou mogelijk kunnen zijn, dat men vroeger de natie in een verkeerden waan had gebragt, dat die rampen en voorvallen aan hooger hand waren toe te schrijven, zonder dat men er bij stil gestaan heeft, of die ook in het koloniaal stelsel te zoeken waren.

Zeer opmerklijk is hetgeen de heer van der Burg, in zijn werk, getiteld: *Wenken, aangaande Nederland's Oost-Indische bezittingen*, bl. 17, en verder, mededeelt. »Men kan voestaan», zegt hij, »met de daadzaak, dat de inlandsche bevolking van Java, die dooreengenomen jaarlijks voor 40 miljoen guldens aan producten levert aan het gouvernement,

niet in staat is in hare eigene behoeften te voorzien; dat die armoede en ellende juist het nijpendst is in de residentien, welke de meeste producten voor de Europeesche markt leveren, en in de residentien, te weten Cheribon, Pekalongang, Bagelen, Kadoe enz. in het jaar 1846 36, tot 40,000 menschen aan epidemische ziekten zijn omgekomen, doordien zij uit rijstgebrek zich met wilde bladeren en wortelen, ja ondiepen voedden, of, gelijk met velen geschiedde, van honger alléén sterven moesten.» Na beweerd te hebben, dat de inlandsche hoofden, surnumerairs, controleurs, residenten, directeuren, reeders enz. bloeijen, maar de Javaansche bevolking dag aan dag verarmt, zegt hij verder: »Neen, duizendmaal neen, het zijn geene aanhoudende droogten, geene aanhoudende misgewassen, gelijk de *Rotterdamsche Courant*, van 12 september 1848 in haar hoofd-artikel beweerde, die de aanhoudende prijsverhoging der rijst, die de aanhoudende jaarlijks terugkeerende schaarschte van voedsel, en hongersnood, in Cheribon en elders op Java, veroorzaakten, die de epidemische ziekten aldaar te weeg bragten: indien Java 20 jaren achtereen droogten had, ware van het eiland noch van de bevolking heden ten dage iets meer te vinden. Gedurende de vijftien jaren, die ik op Java heb doorgebragt, heb ik, zoo ver mijn geheugen strekt, slechts twee misgewassen van noemenswaardig belang, 1845 en 46, slechts één jaar van vernielende droogte bijgewoond, 1837 of 38.»

»En opmerklijk is het, dat altijd het rijstgebrek het grootste is in die residentien, waar het cultuurstelsel het meest in werking is; dat bij nijpende behoefte in die afdeelingen, Batavia en Buitenzorg (waar de landerijen voor het grootste gedeelte in handen van particulieren zijn) steeds vrij goede oogsten plaats hadden; terwijl Batavia niet het minst van droogte te lijden heeft, en daar in dat jaar, 1837 of 38, van ultimo april tot oktober toe, geen dropel regen viel; dat, eindelijk, wanneer aldus op Java, waarvan hier de oosthoek bedoeld wordt, de rijstrijzen, zoo als in dit jaar het ongewone geval was, redelijk zijn, dezelve in Batavia, niettegenstaande van daar bijna alleen naar Europa wordt uitgevoerd, altijd nog 25 pCt. goedkooper genoteerd staan.»

Ik beroep mij op deze feiten en omstandigheden van eenen schrijver, uit Indië zelve, om vooral te doen uitkomen, dat er sinds 20 jaren een periodiek gebrek onder de Javaansche bevolking is waargenomen, zonder dat men de oorzaken daarvan opgespoord heeft, of de middelen van herstel heeft leeren kennen; of, indien men tot de kennis was gekomen, die middelen heeft kunnen aanwenden.

Dit laatste was mede een sterke prikkel voor mij, om vragen wegens deze zaak aan den minister te doen. Volgens den heer van der Burg schuilen de oorzaken in de bestaande orde van zaken, omdat die niet goed, maar verderfelijk en zelfs doodlijk zoude zijn, waaruit hij 't gevolg trekt, dat eene hervorming noodig is. Ik weet dat de tegenwoordige landvoogd van Indië bij eene vroegere soortgelijke ramp zeer bewogen was met het lot der Javanen; dat hij zich door kundige ambtenaren heeft laten voorlichten, omtrent de middelen, die den toestand der inlandsche bevolking konden verbeteren; maar wat baatte hem de wetenschap dier middelen, als de oorzaken welligt in het koloniaal stelsel gelegen waren, waarin hij geene verandering kan brengen? en wat nog meer zegt, waarin hij zelfs met den Raad van Indië geene hervorming aan de regering in het moederland mag voorstellen, al liggen ook de groote wegen op Java met lijken bezaaid.

Het bewijs hiervan vindt men in eene missive van eenen voormaligen minister van Koloniën, wien ik trouwens nooit verdunde zal ontzeggen, aan wijlen den gouverneur-generaal Merkus, waarvan een uittreksel is medegedeeld in een adres aan deze Kamer, door den heer J. Kruseman, den 10den juni 1848, en luidende woordelijk: »Er bestaat in Indië wel is waar vele zaken, die niet goed zijn, en er is veel te veranderen en te verbeteren, maar zulks moet geleidelijk gaan; men moet het stelsel van behoudende, en niet van hervormende maatregelen volgen, en, zonder magtiging des Konings moet het Indisch bestuur zich onthouden van voorstellen, eene hervorming ten doel hebbende.» Nu is het ook volkomen mijne staatkundige zienswijze, dat die vele zaken, die, volgens getuigenis van den minister, in Indië niet goed zijn, trapsgewijze en met voorzigtigheid moeten veranderd en verbeterd worden; maar, wanneer er welligt zaken waren, waarvan het leven van duizende Javanen afhangt, dan moet het Indische bestuur niet alleen bij magte zijn, om hervormingen voor te stellen, maar zelfs gerechtigd, om op eigene verantwoordelijkheid, des noods onder latere goedkeuring der regering, in het moederland, tijdelijke hervorming zelf in te voeren; als b. v. de oorzaak van het thans heerschend gebrek in sommige gedeelten van Java bestaat in de verarming der bevolking, dan moet en behoort het Indisch bestuur bij magte te zijn, het stelsel van landrente in die gedeelten, waar de bevolking lijdende is, tijdelijk te schorsen; maar het is niet toe thans de bevoegdheid van den landvoogd van een dringend belang, dat ook hier te lande,

van waar al het gezag uitgaat, de oorzaken van de tegenwoordige ellende, in Damak en Grogogan, goed gekend worden, opdat ook van hier de middelen van herstel aan de hand gegeven worden, waaromtrent het Indisch bestuur zelf geen voorstel mag doen, maar welke naauw met de finantiën van den staat in verband kunnen staan en waaromtrent dan ook de volksvertegenwoordiging niet onverschillig zijn kan.

Het is er verre af, dat ik ligtzinnig zou zijn overgegaan tot het vragen van verlof, om, nopens deze zaak, vragen tot den minister te rigten; ik heb mij zelve, en wel in de eerste plaats, afgevraagd, zoo als men behoort te doen, als men koloniale zaken hier ter sprake brengt, of deze interpellatie eenige terugwerking op onze Indische bezittingen zoude hebben? Ik geloof echter niet, dat iets wat hier verhandeld wordt ter kennis van de Javanen zal komen, dat zij zich nog het minste denkbeeld kunnen vormen van eene Tweede Kamer der Staten-Generaal; maar o! ik wenschte wel dat geen enkel Javaan, van Anjer tot Banjoewangie, onkundig bleef van hetgeen thans hier behandeld wordt. Zij zouden zien, dat het volk het volk kan overheerschen, niet onverschillig is, omgeven, hunne ellende; zij zouden met dankbaarheid antwoorden (en het is er verre af dat die zachtzinnige natie de beminlijke deugd der dankbaarheid niet zoude huldigen), dat men de middelen zoekt uit te vinden om hunnen rampspoed te lenigen, het zou hun bemoedigen voor de toekomst; het zou hen nog nauwer aan het Nederlandsch gezag verbinden. — Ook in Britsch-Indië hebben groote volksrampen plaats gevonden; zelfs zijn daar gruwelen van wreedheid tegen de bevolking gepleegd, maar men heeft nooit geschroomd, die zaken in het parlement ter sprake te brengen. — Bekend is het geding, tegen den gouverneur Warren Hastings, waarin de geheele beschaafde natie toenmaals belang stelde en dat over geheel Britsch-Indië klomk; doch niemand kwam het in Engeland in 't hoofd, dat de Hindoes ontrust zouden worden, als men zich in Engeland hun lot aantrok.

Gelukkig hebben wij hier over geene opzettelijke gruwelen te spreken, en slechts hoogstens over den invloed en de werking van een koloniaal stelsel, dat de een kan prijzen, en de ander jaken; terwijl beide ter goeder trouw kunnen zijn.

Op één punt moet ik nog terugkomen, ons geacht medelid van Amsterdam meende, dat men in deze interpellatie een wantrouwen in de regering zou zien. Ik geloof dat wij allen den ijver van dat geachte medelid voor het vertrouwen op de tegenwoordige regering waarden, maar bescheiden meen ik te moeten vragen of hij hier niet wat te ver in dien ijver gegaan is? Voorzeker heb ik 't niet in mijne magt, om alle menschen in die rigting te laten zien, waarin ik meen, dat zij zien moeten; maar het is eene dwaling, die wij wel in den aanvang van ons nieuw parlementair leven mogen bestrijden, alsof het regt om vragen tot den minister te rigten in ons reglement van orde zoude zijn geschreven, als een middel om zijn wantrouwen tegen de regering aan den dag te leggen, of om de ministers op eene wettelijke wijze te kwellen. Als zoodanig maak ik althans van de bevoegdheid tot het doen van vragen geen gebruik; ik heb boven gezegd, dat de Indische regering welligt onbevoegd is om de middelen voor te stellen, die de herhaling van soortgelijke rampen zouden kunnen voorkomen, als waaraan thans zulk een groot gedeelte der bevolking onderworpen is, of dezelve in hunne mogelijke uitbreiding te stuiten. Ik herhaal 't, dat ik geen het minste wantrouwen in den tegenwoordigen minister van Koloniën koester; deze hooge ambtenaar is nog te kort in het bestuur, dat hij van zijne gezindheid blijken heeft kunnen geven; maar neen MM. HH., met dit te zeggen gevoel ik, dat ik hem een groot onrecht zou doen. Ofschoon zelf geen voorstander van den verkoop van landen op Java, heeft hij plegtig in ons midden verklaard, geen onderzoek naar de waarheid te schieven, en zelfs zulk een onderzoek te zullen doen.

Zou zulk een openlijk bewijs van waarheidsliefe nog geen vertrouwen inboezemen? Ja, dat is werkelijk het geval, en dit bemoedigde mij juist bij het doen dezer interpellatie. Sinds lang was bij mij het denkbeeld ontstaan, dat de ontginning der mijnen op Banka en Billitan uit de handen van het Indisch gouvernement in die van particulieren moest overgaan. Om die zaak hier ter sprake te brengen heb ik in de vorige zitting bij voorraad reeds de wensch te kennen gegeven, dat onder meer andere punten die in het jaarlijksch verslag over de koloniën naar mijne zienswijze moesten voorkomen, ook zoude voorkomen, of de ontginning der mijnen op die beide eilanden wel geschiedde naar de laatste vordering der wetenschap; ik heb in mijn tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek, den gang dier mijnen aan particuliere nijverheid geraden en daarbij de groote gevolgen daarvan geschetst vóórdat de heer van Sijnden dit verslag nog in zijn bekend vlugschrift had aangeaan, als ik nu zie, dat de wensch, die ik toen aangefangen heb, thans in de werkelijkheid nader te doen voorlichten, zoude ik dan wantrouwen in den minister koesteren, die op het punt staat eene der

schoonste bladzijden in de geschiedenis onzer koloniën te schrijven!

Ik heb steeds in openbare geschriften aangedrongen op eene geregelde stoomvaart in onze Indische bezittingen; het verblijdend gerucht zegt, dat de minister op het punt staat, de concessie tot zulk eene vaart aan een verdienstelijk en ondernemend man te verleenen; en zou ik dien minister dan wantrouwen? Geluk den minister van Koloniën! met zulke groote voornemens, waarvan de heilsame gevolgen tot in de verre toekomst onberekenbaar zijn! Dit zijn de hervormingen, die de Nederlandsche natie van hem verwacht, aan wien in den tegenwoordigen tijd de leiding der koloniale belangen is toevertrouwd. Zij zullen u eene plaats verschaffen in de rij der groote Engelsche staatslieden, die ook den moed hadden om den slagboom der vooroedeelen te verbrijzelen, die twee eeuwen lang de ontwikkeling, den vooruitgang der koloniën hadden verhindert.

Ik ga thans over tot de mare van het onheil, waarvan op dezen tijd duizenden Javanen het slagt offer schijnen te zijn; ik put mijne berigten uit onderscheidene brieven, die uit verschillende oorden van Java, en bijzonder uit Samarang, met de laatste landmail aangebragt zijn, en door personen van zeer verschillende betrekkingen en rangen geschreven zijn; doch ik zal mij van de mededeeling zulker berigten onthouden, die niet door gelijkluidende vermelding in al die brieven alle kenmerken van waarheid dragen.

Zeer opmerkelijk is het, dat in drie verschillende brieven van het tooneel des onheils vermeld wordt, dat de besturen der residentie er slechts op uit zonden zijn om de grootte van de ramp voor het bestuur te Batavia te verhalen en op allerlei wijzen het denkbeeld afkeer ingang zochten te geven, dat, zoo als zulke gemeenlijk gaat, het gerucht de zaak aanmerkelijk zou hebben vergroot. In dit licht schijnt de zaak dan ook door het Indisch bestuur aan het ministerie te zijn voorgesteld, blijkens hetgeen de *Staats Courant* daarover zegt.

De eenstemmige berigten komen daarop neder, dat op de gouvernementen van Damak en Grobogan de bevolking tot een algemeenen staat van armoede zoude zijn vervallen, en dat alleen de inlandse hoofden nog in welstand verkeerden; dat de geringe Javanen door toenemende ellende ten laatste genoodzaakt zijn geworden hunne buffels, hunne ploegen en huisraad te verkoopen; dat de buffels, het onmisbare lastdier in den Javaanschen landbouw, voor een spotprijs te koop zijn, wat niet alleen in de residentie Samarang, maar ook elders op Java het geval zoude zijn, zoodat bij voorbeeld te Tagal de prijs der buffels die vroeger was van 25 tot 30 pikol, nu slechts 12 tot 15, dat als een bedenkelijk teeken is te beschouwen. Dat de verarming zich over andere gedeelten van het eiland allengs uitbreidt; dat in Damak de bevolking zich ten laatste genoodzaakt heeft gezien om, in plaats van padi of rijst, zich met wortelen, kniden, boombladeren, bamboes, en wat dies meer zij, te voeden; dat hieruit spoedig epidemische ziekten ontwikkeld zijn, die ook reeds sinds een half jaar een gedeelte van de residentie Tagal teisterden; en die altijd het gevolg van gebrek en hongersnood worden; dat eindelijk de inlandse bevolking van Damak en Grobogan in stille wanhoop bij duizendtallen (het minst opgegeven getal is 13,000, doch een officieel berigt aan het Indisch bestuur zou dit op 25,000 brengen) is opgebroken, hare dessa's en de graven der vaders, waaraan zij zoo zeer gehecht is, heeft verlaten om zich over Java te verspreiden, waarvā de enige gevolgen voor de openbare veiligheid gevreesd worden; dat de lijken der Javanen overal langs den weg verspreid liggen, waar men ze zoo goed en zoo kwaad als dat kan, op de plek zelve waar zij hun laatsten snik gaven, begraaft; dat, wel is waar, op de passeerbaan bij de rivier de Perwodadi rijst uitdeelingen plaats grijpen, maar dat een groot getal Javanen niet in staat geweest zijn, om hunne uitgeleerde lichamen zoo verre voort te slepen, en onderweg zijn bezweken; dat velen op de passeerbaan aangekomen, het slagtoffer van overdadig spijsgebruik geworden zijn; dat een getal van meer dan duizend Javanen, dat eekter in sommige berigten aanzienlijk grooter is, in dien deerniswaardigen toestand te Samarang aangekomen zijn, en daar het medelijden van hunne hardvochtige onderdrukkers, de Chinezen, hebben opgewekt, zoodat daadlijk in het Chinese kamp eene collectie is geschied, welke op staanden voet 10,000 heeft opgebracht; dat ook de Europeanen te Samarang giften bijeengebragt hebben; dat door een handelshuis eene gift van 1000 is gedaan, en ook te Batavia hindoeften werden ingezameld, om in den eersten dringenden nood te voorzien; dat in de eerste dagen de dagelijkse sterfte onder deze lieden gemiddeld 1000 was, en de lijken al spoedig niet meer konden begraven worden, maar dat men ze in de kali of rivier liet wropen, wat met gebreke lijdelijke liefdegiften de kwaal meer te helpen zou zijnde; dat de rijstboogst nog ver verwijderd was; dat de bevolking in de afdeelingen Damak en Grobogan buffels en vee voor den landbouw miste en de zaadpadi, die men haar gaf of zou geven, tot voedsel gebruikt was; dat reeds in andere gedeelten van Java voortteekenen van gelijke ellende aanwezig waren, en dat dit inzonderheid het geval zou zijn in de residentie van Bagelen, Tagal enz.

Er zijn, M.M., H.H., twee omstandigheden, waar-

aan het mij onmogelijk is mijn geloof te weigeren, omdat zij in alle berigten voorkomen, en waarop ik verzoek wel bijzonder te willen letten, omdat zij misschien zouden kunnen strekken om eenig licht over de oorzaken van deze ramp te verspreiden.

De eerste omstandigheid is deze: dat op de particuliere landen in de afdeeling van Damak, toebehoorende aan de heeren *Coblyn* en *Manuel* geen zweem van gebrek onder de Javanen heerscht, en geen enkele Javaan, die particuliere landgoederen verlaten heeft.

De tweede omstandigheid is, dat op dit oogenblik er geen gebrek aan rijst op Java heerscht, maar daarentegen de rijst een zeer matigen prijs heeft, van 5 tot 6 de pikol van 125 R .

Wat nu het eerste feit betreft, zou men hieruit misschien eenige gevolgtrekking kunnen maken tot de juistheid eener vroeger gevoerde bewering, alsof het particuliere landbezit tot landlooperij zoude leiden, ware het niet, dat deze zaak vreemd aan het onderwerp der interpellatie moet worden geacht en het niet de vraag is, waarom de bevolking op de particuliere landen niet deelt in het gebrek en de ellende, welke op de gouvernementen-landen waargenomen wordt, doch alleen wat de oorzaken van dit laatste verschijnsel zijn; terwijl in het opsporen dier oorzaken de vermelde omstandigheid haar nut kan hebben.

De *Staats-Courant* schrijft dezen ramp in de eerste plaats aan insecten toe; ik wil gelooven, dat werkelijk de insecten eenige schade zullen toegebracht hebben, doch tot nog toe heeft men wel waargenomen, dat enkele padievelden door eenen zwerm dier gevleugelde insecten, welke waarschijnlijk in de *Staats-Courant* bedoeld worden, vernield zijn, als zij daarop nederdalen, maar naar eenparig getuigenis van personen, die lange jaren in Indië verkeerd hebben, is er nog geen voorbeeld, dat deze insecten zich aan de vernieling van eenen oogst in eene geheele afdeeling eener residentie hebben schuldig gemaakt.

Maar nog zonderling, dat die insecten de particuliere landen, in dezelfde afdeeling gelegen, hebben gespaard; ik weet, dat men hiertegen zoude kunnen aanvoeren, dat deze insecten het water vlieden; dat de heeren *Manuel* en *Coblyn* op hunne landgoederen tot bevordering van de vruchtbaarheid, middelen hebben daargesteld om het water derwaarts te leiden, wat men beweert dat even nuttig op de gouvernementen-landen dier afdeeling zoude zijn, waarover ook reeds sinds jaar en dag zoude zijn gedacht, maar wat tot heden toe niet is geschied. Ik durf de kracht van dit argument niet beoordeelen, en laat dat de zaak in het midden. Doch dit is zeker, dat alle particuliere berigten daarin overeenstemmen, dat de ramp in deze afdeeling moet geweten worden aan de verarming en uitputting van de gouvernementen-bevolking, waarvoor als oorzaken opgegeven worden: 1o. de hoog opgevoerde landrente; 2o. de menigvuldige heerendiensten, die van de bevolking gevorderd worden, alsmede aan de vestingwerken van Samarang en Ambrawa. Wierd deze bewering als eene onbetwistbare waarheid door mij betracht, ik zoude deswege geene vragen tot den minister rigten, doch ik wilde alleen de juistheid dier bewering uit zijnen mond hooren toestemmen of lozenstraffen.

Evenwel moet ik opmerken, dat zij eenigen schijn van waarheid heeft:

Ten eerste omdat alle particuliere berigten dien-aangaande eenstemming zijn en er geene afspraak, geen gemeenschappelijk doel bestaan kan tusschen zoo vele berigtgevers, in verschillende maatschappelijke standen geplaatst en in verschillende oorden van Java gevestigd;

ten tweede, omdat de vaststelling der landrente, ofschoon zulks door den resident in overleg met de dorpschouder geschiedt, niettemin in het wezen der zaak willekeurig is, waarvan de aanhoudende opdrifving eindelijk de krachten der bevolking te boven moet gaan, en waaruit volgt, dat de tijdelijke hof-fing van eene hoge landrente, die een geheel verval van de Javasche opgezetenen voorafgaat, niet bewijst, dat de bevolking werkelijk in bloei en welvaart tegenom zoude zijn;

ten derde, omdat in menigvuldige geschriften, die in de laatste jaren over Indië in het licht verschenen zijn, mede beweerd wordt, dat de bevolking niet meer in staat is de hoog opgevoerde landrenten langer te kunnen torschen, noch langer de heerendiensten te bewijzen, die men van haar vordert;

ten vierde, omdat het vorderen van ongeoorloofde en onmatige heerendiensten, niet alleen voor de vestingwerken, maar zelfs tot bijzondere belangen straf-loos kan plaats grijpen; daar hierover geene controle bestaat, in de afgelegene afdeelingen, dewijl de Javanen, die zich beklagen, door hunne hoofden gekweld te worden, en het een beginsel van het nog in werking zijnde koloniale stelsel is, waaraan men in Britsch Indië vroeger even sterk gehecht was als bij ons, maar waar men het ter goeder uur heeft laten varen, om namelijk de vestiging van Europeanen in de binnenlanden te keeren, die anders de natuurlijke controleurs der ambtenaren zouden zijn.

Zoo als men weet, is bovendien de bekendmaking van alle officiële stukken verboden, en bestaat er geen zweem van openbaarheid. Maar wat misschien minder algemeen wordt geweten, is, dat in vroegere jaren de residenten, krachtens een besluit van 6 novem-

ber 1834, gehouden waren, om staten en tabellen van de gevorderde heerendiensten aan het gouvernement te Batavia in te dienen, maar dat deze maatregel, in het belang van de inlandse bevolking genomen, geheel verwaarloosd wordt, omdat die staten en tabellen niet konden worden gevektiseerd en men al spoedig de ondervinding bekomen had, dat in Indië het papier zeer geduldig was.

Ten slotte moet ik hier vragen, zonder daaromtrent mij zelve aan eene uitspraak te wagen, of de lage prijs van de rijst niet een bewijs oplevert, dat werkelijk, luidens de berigten, de ramp aan den armoedigen toestand der Javanen geweten moet worden.

In vroegere jaren heeft er in sommige gedeelten van Java meermalen gebrek aan rijst, ten gevolge van misgewas, plaats gegrepen, dan ontstonden dikwijls zeer hoge prijzen; maar er werd onder de bevolking niet altijd zulk eene ellende waargenomen, als thans te Damak schijnt te heerschen, omdat de bevolking nog middelen of waardijen bezat, om zich daarvoor de noodige rijst aan te schaffen.

Nu is het niet te ontkennen, dat in Damak en Grobogan de laatste rijstooft slecht uitgevallen is, hetzij de insecten daarvan de schuld moeten dragen, hetzij men het moet wijten aan de heerendiensten, die de Javanen belet hebben hunne sawavelden goed te behandelen, of aan de landrenten, tot welke voldoening zij genoodzaakt zijn geworden, hunne buffels en akkergereedschap te verkoopen, al hetgeen ik niet bevestigen of ontkennen wil, en waaromtrent ik gaarne ingelicht wenschte te zijn. Maar dit schijnt dan toch zeker, dat de Damaksche en Grobogansche bevolking niets meer bezit, waarvoor zij zich de rijst, hoe goedkoop ook, kan aanschaffen; en men zoude dus genegen kunnen worden, om haar inderdaad eene volslagene armoede toe te schrijven, en dat te midden van de rijkste en mildste natuur, en dat onder de hoede en bescherming van het Nederlandsche gezag.

Maar buiten de landrente en heerendiensten schijnen er nog andere oorzaken te bestaan, die in het algemeen op de welvaart van de Javanen noodwendig nadeelig moeten werken, zoo als de tegenwoordige cultuur-diensten in andere gedeelten van Java. Ik zeg: de tegenwoordige, want mijn geloof is tot nog toe, dat het cultuur-stelsel oorspronkelijk op een mild en waar oconomisch beginsel steunde; doch het schijnt hoe langer hoe meer daarvan af te wijken en te verbasteren; zoodat men er die beginselen niet meer in kan herkennen; buitendien acht men het zoutmonopolie, waardoor de prijs van het zout reeds tot 8 de pikol gebragt is, zeer drukkend, ofschoon het mij niet onbekend is, dat ook in andere oorden van Java het zout zwaarlijk zoude betrokken worden, waarvan zich misschien ook de bevolking van Damak en Grobogan bedient.

In de derde plaats acht men de bazar — of marktregten als een beproefd middel om alle nijverheid en welvaart van de bevolking te vernielen. Nu zal ik niet spreken van het ongeschikt en bedriegelijk circulerend medium, het handelsstelsel en wat dies meer zij. Ik mag hier veel minder in breede ontwikkeling van alle deze samenwerkende oorzaken treden; doch daar men niet vorderen kan, dat ieder uwer de gelegenheid heeft gehad zich met de inwendige bijzonderheden der Indische huishouding bekend te maken, wil ik, tot verduidelijking, in mijne verbeelding de Indische huishouding eens op een gedeelte van Nederland toepassen.

Stelt u voor, dat de Chinese landverhuizing zich even als naar Noord-Amerika, naar Nederland gewend had, dat op de markt te Schagen hoge marktgelden van de landlieden uit den omtrek gehaven werden, en wel van alles wat zij ter markt brengen, en dat de regering de inning daarvan aan die fiscale Chinezen verpacht had; dat te Loosduinen, te Voorburg, te Rijswijk, te Monster, te Wateringen, Chinezen geposteerd stonden, Chinezen bij alle bruggen en overvaarten, Chinezen aan alle ingangen dezer schoone stad, Chinezen op alle hoeken der straten, die op de markt uitkomen, en dat ieder der Chinezen van de granen, het fruit, de boter, de melk, de eijeren, de hoenders en van alles, wat de landman aanvoert, naar vellekeur een gedeelte van de marktverkoop, op de markt zelve aangenomen, soms geen twintigste deel meer bezit van hetgeen hij ter markt aanbrengt; verondersteld, dat wij, even als in Frankrijk, een tabaks-monopolie bezaten en men de boeren tot die cultuur konde noodzaken, dat men hen daarvoor in slechte munt betaalde; doch dat de betaling door de handen van den burgemeester, den assessor, alle leden van den gemeente-raad, den secretaris en den veldwachter moest gaan; dat ieder daarvan zich eenige procenten toeëigende en de gouverneur van Noord-Holland kon goedvinden, om nog een gedeelte van dat verschuldigde werkloos te besteden om een gouvernementen-gebouw of andere gebouwen te laten zellen.

Verondersteld, dat bovendien onze landlieden nog gebukt gingen onder den druk der middeneeuwse corveeën; dat ieder hunner om de vijf dagen een dag voor hand- en span-diensten moest geven, maar dat men hun vele dagreizen liet doen, vandaan zij op de plek gekomen zijn, waar men hen moest werken; dat b. v. de boeren van Monster en Loosduinen moeten gaan werken aan de fortificaties van de Bildt in de provincie Utrecht of aan de vesting

de provincie Gelderland; dat zij bij hunne terugkomst wederom cultuur-diensten in de tabaksvelden moeten gaan doen, die men hun ongevraagd, ongeweigerd heeft afgenomen.

Neemt aan, dat de grondlasten, die zij betalen moeten, jaarlijks geregeld worden door den gouverneur van Noord-Holland en de andere hoofden der dorpen, die op hunne hurken om hem heen op den grond zitten. Voegt daarbij, dat het monopolie van het zout den prijs daarvan in deze streken nagenoeg had verdriedubbeld; hoeveel jaren zoudt gij denken, Mijne Heeren, dat er noodig zouden zijn om die schoone cultuur in het Westland, zoo als Europa er geen tweede kan aanwijzen van uw keurig ooft en verscheidenheid van moesgroenten, geheel te vernietigen? hoeveel jaren er zouden noodig zijn, om de nijvere bebouwers van het Westland tot groote armoede te doen vervallen? en wat zoude het hun dan baten, dat de prijzen van het graan laag stonden, en zoude de regering nu nog voortdurend op de voordeelen van een gedwongen handels-product kunnen rekenen?

Mogt nu eens zoodanig de toestand van Java zijn, zoude het dan niet meer dan tijd zijn geworden om dien te veranderen? Zoude 's volks vertegenwoordiging, die volgens de grondwet tot de koloniale regering geroepen is, die binnen kort in het reglement op het beleid der regering in Indië, de groote beginselen zal vaststellen, volgens welke de Indische Archipel zal worden bestuurd, niet volledig bij tijds met dien toestand bekend moeten worden?

Ik bied thans den minister de gelegenheid aan, om zich te verklaren, of welligt de oorzaken van verval der Javaansche bevolking, hier door mij aangeduid, die oorzaken zijn, waarop het officieel berigt in de *Staats-Courant* doelt, maar die aldaar verzwegen worden.

Ik ga thans over tot de middelen die aangewend zijn, om de ramp aanvankelijk te leenigen, en zoo mogelijk in haren voortgang te sluiten. Aan geneeskundige hulp schijnt het te Samarang niet te haperen, althans wordt dit in geen der berigten vermeld, trouwens het krachtigste geneesmiddel is hier de rijst. Ik meen te kunnen veronderstellen, dat de spijziging te Poerwodada van wege het Indisch bestuur geschiedt; ik vertrouw dat zulks ook te Samarang het geval is. Of er door den gouverneur-generaal eene commissie benoemd is, om op het toneel der ellende zelf de oorzaken van dit ongeval uit te vorschten, om voortdurend in de behoefte van de jammerlijke schaar, die thans in de straten te Samarang omdooft, te voorzien, om de middelen te beraamen, ten einde deze lieden en de overige Javanen, die zich verstrooid hebben, in hunne oude dessa's zich weder te laten vestigen, daaromtrent ontbreken alle mededeelingen, doch daarom wil ik zulks nog in geenen deele ontkennen. Dit schijnt zeker, dat het bestuur te Samarang de derwaarts door den honger heen gedrevene menigte, werkzaamheden in de Kali of rivier heeft laten verrigten en ik vertrouw ten volle, dat deze arbeid de uitgeputte krachten dier menschen niet te boven zal gaan.

Eindelijk moet ik, voor een oogenblik, de aandacht der vergadering bij een ander punt bepalen.

Toen de groote financiële wet van de belasting op de bezittingen en de daarmede gepaard gaande vrijwillige leening werd aangenomen, is aan de natie het vooruitzicht geopend, althans is zij in het stellig denkbeeld gebracht, dat in het jaar 1850, de staatsuitgaven welkom door de inkomsten gedekt zouden worden, en men geene nieuwe deficits, geene nieuwe belastingen om die te dekken meer zoude moeten vreezen; hoe dan ook, en door wie dan ook, de natie heeft het jaar 1850 leeren beschouwen als het groote jaar der redding.

Bedrieg ik mij niet, dan waren deze schoone vooruitzichten gebaseerd op een grooter batig slot uit Oost-Indië, omdat alsdan de fortificatiën, die reeds 40 miljoenen zouden verslonden hebben, zouden zijn voltooid. Maar nu is het er verre af, dat die fortificatiën voltooid zouden zijn, en wie zal ons zeggen, wanneer zij eenmaal zullen zijn voltooid? Natuurlijk rekenende men althans op een voortdurend bedrag van het batig saldo uit Indië, zooals men tijdens de aanneming der bovengemelde wet gewoon was te genieten.

Maar nu waaijen er van tijd tot tijd al meer geruchten naar het moederland over, dat de Javaansche bevolking de culturdiensten, zoo als die thans gevorderd worden bij de overdriving der heeren-diensten en landrente, die er mede gepaard gaan, niet langer zal kunnen dragen, en dat daardoor de inkomsten der verpachtingen of de zoogenoemde territoriale inkomsten van lieverlede zullen achteruitgaan; dit is onder anderen voorspeld in een brief van een ingezetenen uit Batavia over den landverkoop op Java, en aan mij gericht, welke in het vorig jaar geschreven, en ook in dat jaar bij de gebroeders *Belinfante* in het licht verscheenen is. De schrijver grondt de veronderstelling van aanstaande deficits op de toenemende armoede der Javanen. »Voor de »invoering van het cultuur-stelsel» zegt hij »bestond »op Java eene soort van middenstand, bestaande uit »de gegoedste ingezetenen van iedere dessa. Men »herkende hen aan het bezit van een goed paard, »eene goede woning, eene gambelang, karbouwen »enz. en, zoo al geen geld, om dat geldkapitaal »minder aangetroffen wordt, waar de godsdienst het »nemen van rente belet, dan toch veel huisraad,

»sawa's enz. — Die stand is nu geheel verdwenen, »en men ziet in de dessa's niets meer van gesalari- »eerde hoofden; die den armen gemeenen Javaan, »waarop het cultuur-stelsel reeds zoo zeer drukt, »zoo mogelijk nog meer knevelen en mishandelen.»

In eenen brief van 30 december 11. wordt mij uit Batavia geschreven: »l'existence du bon Javanais est, »stelle aujourd'hui qu'une affreuse misère régné par- »mi les populations agricoles de presque toutes les »résidences de Java; le sort de ce bon peuple n'a »jamais été si misérable. La prochaine mail vous »apportera un nouveau chapitre, dont le contenu vous »convaincra de l'urgence nécessaire qu'il y a de ce que »l'on s'occupe d'améliorer l'existence matérielle du »Javanais, car il est plus que temps que l'on y »songe, vu que tout va en décadence, et la diminu- »tion dans les revenus seulement dans les fermes, doit »faire ouvrir les yeux sur l'administration des Indes.»

Werkelijk hebben de verpachtingen van onderscheidene territoriale middelen van 1850 aanzienlijk minder opgebracht; ik geloof niet dat de minister deze opmerkelijke omstandigheid loochenen zal; ik wensch alleen uit zijnen mond de som te kennen, die op de onderscheidene verpachtingen, welke reeds plaats gevonden hebben over 1850, in vergelijking van 1849 schade zal worden geleden; de minister dient dat cijfer te kennen, de openbaarheid is voor alles in het geldwezen van den staat eene eerste behoefte, zij is de eerste regel in de financiële wetenschap en de zekerste waarborg voor het crediet van den staat.

Gij allen herinnert het u, hoe onder de werking van het amortisatie-syndicaat, de Nederlandsche financiën ingewikkeld en duister waren, maar tevens welke treurige ontdekkingen zijn gedaan, toen eindelijk die sluier opgeheven werd; hoe men toen kwalen leerde kennen, die als men ze geweten had, hadden kunnen worden voorkomen. Laat ons die gedachte les ons ten nutte maken. Ik vertrouw dus ook, dat de minister geen oogenblik zal aarzelen, om ons met het te kort bekend te maken, te meer daar het reeds door het algemeen gerucht vergroot schijnt te worden, waarom ik mij verplicht acht hier geen cijfers te noemen, maar het is meer dan tijd, om door de zekerheid alle overdrevene geruchten dienaangaande te keer te gaan; ik vertrouw dit te meer, omdat de mindere opbrengst der territoriale middelen over 1850 niet van dien aard schijnt te zijn, om het crediet van den staat te kunnen schokken, en Indië genoegzame hulpbronnen bezit om dit te vergoeden. Maar de kwaal zoude van jaar tot jaar erger kunnen worden, daarop moeten wij bedacht zijn. Ik hoop dat hij ons zal willen mededeelen, of naar zijn wijze van zien, want het zoude onredelijk zijn, hier zekerheid te verlangen, onder de tegenwoordige omstandigheden, zonder buitengewone voorvallen op hetzelfde bedrag der middelen in 1850, als in 1849 zal zijn te rekenen.

Na deze lange inleiding, waarvoor ik u, Mijne Heeren, verscheoning vragen zou, als ik niet de volle overtuiging had, dat bij u allen het lot van die miljoenen Javanen even zwaar weegt, als bij mij, en dat gij bij het verband tusschen het geldwezen van Indië en dat van het moederland, met mij de noodzakelijkheid inziet, om zoo juist mogelijk omtrent het Indische geldwezen ingelicht te worden, geloof ik, dat de minister de vragen, die gij mij vergund hebt te doen, zoude willen beantwoorden, door ons mede te deelen omtrent de eerste vraag:

Welke berigten zijn er bij het ministerie van Koloniën ingekomen over de sterfte der Javanen in de afdeelingen Damak en Grobogan?

Hoe groot is het getal dat van daar is opgebroken, om zich elders te verspreiden?

Hoe groot het getal dat te Samarang is aangekomen?

Worden er in de residentie Bagelen en elders dezelfde voorlekenen van eenen gelijken aanstaanden nood onder de inlandsche bevolking waargenomen?

Over welke gedeelten hebben zich de epidemische ziekten verspreid?

Omtrent de tweede vraag:

Welke zijn de oorzaken waaraan in de *Staats-Courant* die ramp gedeeltelijk toegeschreven wordt, maar welke oorzaken aldaar niet genoemd zijn?

Omtrent de derde vraag:

Welke middelen zijn bereids aangewend om de ellende der Javanen in Damak en Grobogan te verzachten en welke middelen zullen daartoe aangewend worden?

Omtrent de vierde vraag:

Hebben de verpachtingen der onderscheidene middelen op Java over 1850 minder opgebracht dan in 1849 en zoo ja, tot welk bedrag?

Bestaat er, buiten onvoorziene voorvallen van hooger hand, ook vooruitzicht, dat, in den tegenwoordigen toestand van Java, een verlies op de overige inkomsten in Indië over 1850 zal geleden worden?

De heer van Dam van Isselt zegt, dat niemand hem zal beschuldigen, een voorstander te zijn van het autocratisch stelsel in Indië. Hij durft te zeggen, dat niemand meer dan hij zijne beste pogingen heeft aangewend om die bepalingen in de grondwet te erlangen, als welke thans bij art. 59 zijn bepaald. En toch heeft hij de tegenwoordige interpellatie met een gevoel van leedwezen aangehoord. Hij doet alle hulde aan de bedoelingen van den spreker en mede aan de zorg, welke hij aan de zaak besteed heeft, maar hij vreest dat de interpellatie nadeelig zal en niet werken. Daarenboven is het regt tot interpellatie niet ingesteld, om de Kamer tot een oordeel over de wetenschap dan ook te maken. — Maar spreker gelooft, dat de interpellatie nadeelig zal werken. De vorige redenaar heeft, toen hij het verlot tot het doen van interpellatie vroeg, in antwoord op hetgeen deswege door het lid uit Amsterdam was in het midden gebracht, geantwoord, dat hij niet vreesde dat het hier verhandelde ter kennis van den Javaan zou komen. Spreker deelt dit gevoelen niet. De plaats van waar hij het woord voert, verbiedt hem namen te noemen, maar aan niemand zal het onbekend zijn dat al wat er voor den Javaan noodig is om hem vijandschap tegen ons gouvernement in te boezemen, niet wordt nagelaten te zijner kennis gebracht te worden. Als men dan de schildering hoort van den bedreoven toestand, waaronder de Javaan gebukt gaat, en als men dan hoort zeggen, dat zulks geschiedt onder toezigt der Nederlandsche regering, dan zou daaruit het verwijt kunnen worden opgemaakt, alsof de ellende, waarin de Javaan verkeert, aan de onachtzaamheid der regering zou moeten worden toegeschreven. Welke daarvan de vruchten zouden zijn, kan men gereedelijk beseffen. — Gold het eene gedane mishandeling goed te maken, een misbruik van magt door den gouverneur-generaal, dan zou spreker wenschen, dat het hier verhandelde van het eene einde van Java tot het andere bekend wierd; dan zou de Javaan in staat van het onbestaan gespoord te worden, daarvoor dank weten en verknoocht aan ons worden, want hij zou zien dat men hier wakker tegen onderdrukking, dat vertegenwoordiging en regering bereid is hem regt te laten wedervaren. Zoo als nu echter de schildering is geschied, ziet spreker daarin niets dan verderf voor de toekomst. Hij heeft niet zulke uitgebreide correspondentiën in Indië, doch hij bezit ook vrienden en bekenden, die vroeger in Indië gewoond hebben of er nog gevestigd zijn. En dan moet hij zeggen, dat niet tot hem is gekomen, dat er eene zoo algemeene ramp zou plaats hebben, als men heeft hooren afschilderen, alsof de Javanen overal langs den weg stierven. Neen, die ramp bepaalt zich tot een zeer klein gedeelte van Java. En of nu aldaar de resident genoegzame maatregelen genomen heeft, zal spreker onbeslist laten. Het is mogelijk, dat niet al de voorzorgen, welke mogelijk waren, zijn genomen. — Maar spreker vraagt, indien het waar is, hetgeen de vorige redenaar gezegd heeft, dat wij vertrouwen moeten hebben in den minister van Koloniën, of dan hetgeen heden door hem is geschied, daarmede dan niet in strijd is. Indien de minister zijne beste zorgen aan de belangen der koloniën wijdt, dan ware het voldoende geweest om den minister op bestaande gebreken opmerkzaam te maken, om van zijne kennis en regtvaardigheid het einde dezer misbruiken te erlangen. — Daarenboven zal, naar aanleiding der interpellatie van het lid uit Gelderland, zoo spoedig mogelijk, een verslag nopens de koloniale aangelegenheden aan de Kamer worden aangelegd. Dan zal er gelegenheid zijn, bij de processen-verbaal al die inlichtingen te vragen, al datgene in het midden te brengen nopens de beginselen van regering in Indië, als men geraden zal oordeelen. Dit zou alsdan eene niet zoo ver klinkende strekking gehad hebben, waarvan de vijanden des vaderlands partij kunnen trekken, tot nadeel der rust en tot geen voordeel voor den Javaan. — Het lid uit Overijssel, zegt spreker, is een vriend zijner jeugd. Hij zal het hem dus niet ten kwade duiden, zoo gesproken te hebben, maar uit het volle zijns harten moest spreker verklaren, dat hem het aangevoerde in zijne ziel leed gedaan, en bij hem een onaangenaam en pijnlijk gevoel opgewekt had. — Laten wij, zegt spreker, het regt tot interpellatie en het doen van vragen aan ministers toepassen daar waar het geldt beginsel van regering, het lot eener wet. Laten wij dat regt bewaren voor groote en plegtige gelegenheden, dan zullen de ministers met ernst hier verschijnen, omdat zij weten dat hier eene ernstige zaak behandeld wordt. En dan zullen wij ook met gespannen aandacht luisteren naar de vragen en de antwoorden, omdat zij invloed zullen hebben op den gang van het gouvernement. Mag spreker door deze zijne taal aan de voorstanders van te groote openbaarheid in Indische aangelegenheden, misgegaan. Hij moet verklaren dat hij niet zou spreken als het gold de regten van den Javaan; dan zou hij met even veel vuur als iemand anders zich doen gelden. De heer Sloet tot Oldhuis zal slechts één punt tot rectificatie in het midden brengen. Hij wil in geene wijdoopige discussie treden over het verhandelde van den vriend zijner jeugd, omdat die schoone en welsprekende rede toch eigenlijk buiten de discussie was en liep over een onderwerp, dat reeds behandeld was door de Kamer. Hij zal zich aan de vriendschappelijke lessen ten nutte maken, maar alle leden gegeven. Het groote punt van verschil tusschen hem en den spreker, bestaat hierin dat deze (de heer Sloet) niet spreekt over vermoedelijke toekomstige gevaren en rampen, maar over die welke bestaan, en over hetgeen daaruit zou kunnen voortvloeijen. — Maar het punt, dat spreker wenscht gerectificeerd te hebben, is dat hij, met de op het hart, kan betnigen het toneel niet gekleurd te hebben; dat hij getracht heeft, dat de overdriving te wachten. Voorzeker, de spreker niet scherp. Hij heeft alleen gewag gemaakt van Sa-

Deze omstandigheid is niet te loochenen, en omstreekt het overige van Java heeft hij alleen gezegd, dat naar ontvangen berichten, zich op andere gebieden voortteekenen hadden opgedaan dat dezelfde ramp zich zou kunnen vertoonen. Spreker heeft een brief gelezen, van eene altoezins geloof verdienende zijde afkomstig, waarin te kennen gegeven wordt dat de tegenwoordige directeur der cultures den briefschrijver gezegd heeft, dat, naar bij hem ontvangen berichten, zich in drie andere residentien voortteekenen van zulk een' aanstaanden nood hebben vertoond. Daar nu van hier de voorschriften moeten nagehouden tot voorkoming der ramp, zoo zal men de tijdsigheid der interpellatie inzien en geen berouw hebben, die den redenaar toegestaan te hebben.

(Vervolg en slot hierna.)

Buitenlandsche berigten.

BELGIË.

Brussel, 4 maart. De nationale vertegenwoordiging in Frankrijk heeft de geheele week hare tribune in de vergadering; het Elysée heeft de zijne, des zondags, in den *Napoleon*, en het maakt daarvan gebruik. Het nummer van dat blad van gisteren bevat artikelen over de beide quaestien, waarmede men zich op dit oogenblik te Parijs algemeen bezig houdt, namelijk de Zwitsersche aangelegenheden en de verkiezingen.

Over het eerste van deze onderwerpen laat het orgaan van het Elysée zich zeer duidelijk uit; na verklaard te hebben dat de zaak der uitgeweken als geëindigd beschouwd kan worden, door de goede gezindheid der federale regering en dat de zaak omtrent Neufchâtel thans alleen nog overblijft, geeft het zoo duidelijk mogelijk te kennen, dat, bijaldien Pruisen zijne rechten op Neufchâtel door kracht van wapenen mocht willen doen gelden, hetzelve eerst het geheele eedgenootschap; dat als één man zou op staan, en vervolgens Frankrijk tegen zich over zoude zien.

Deze verklaring van den *Napoleon* is in bepaalden tweestrijd met die van het half-officiële dagblad *la Patrie*, dat, in zijn nummer van gisteren avond, de leer van het orgaan van het Elysée, nopens het recht van Frankrijk om ten gunste van Zwitserland tegen Pruisen tusschen beiden te komen, tracht te wederleggen. Deze geheel tegen elkander overstaande taal der beide bladen van de regering, bevestigt hetgeen sedert eenige dagen te Parijs gezegd wordt omtrent een verschil van gevoelen dat er, ten opzichte van de Zwitsersche zaak, tusschen den President der Republiek en zijne ministers zoude bestaan; de *Patrie* zoude het gevoelen van het kabinet, de *Napoleon* dat van den President uitdrukken.

Wij moeten hier echter bijvoegen, dat de berichten die wij uit Parijs ontvangen, aan dien aard zijn, dat men niet behoeft te denken, dat dit verschil van gevoelen ook uit de feiten zal moeten blijken.

Volgens een bericht uit Berlijn, van den 1sten maart, aan de *Kölnische Zeitung*, zoude de Pruisische regering werkelijk zeer genegen zijn om de bemiddeling van eene vreemde mogendheid in de zaak der staatkundige vngtelingen in Zwitserland aan te nemen, en in geen geval voornemens zijn oorlog te voeren ter zake van Neufchâtel.

Van eenen anderen kant spreekt de *Suisse*, het half officiële dagblad van den federalen raad, van eene schending des eedgenootschappelijken grondgebieds door eene Pruisische patrouille en noopt het de regering hieromtrent aan het Pruisische kabinet verklaringen te vragen. Maar wanneer men gereed is om de hoofdzaak vreedzaam te beslechten, dan kan men niet veronderstellen, dat men nieuwe moeilijkheden om dit speciale feit zal willen doen ontstaan.

Het tweede bedoelde artikel van den *Napoleon*, over de verkiezingen, is niet minder bepaald dan dat over de Zwitsersche aangelegenheden. Van den eenen kant predikt het de noodzakelijkheid eener radicale hervorming der constitutie en van den anderen kant, het met nieuwe kracht elk denkbeeld van eenen *coup d'Etat* van de zijde des Presidents. Hieromtrent doet het met regt opmerken, dat zoo de President werkelijk plan had om eene dergelijke poging te doen, hij moest verlangen dat al de socialistische kandidaten de zegepraal behaalden, in plaats dat hij ze bestreed, want die zegepraal zoude alle congresleden, die thans tegen eenen *coup d'Etat* zijn, voor die alle maatregelen welke zouden kunnen genomen worden zouden ondersteunen, nit vrees voor de vorderingen van het socialisme, — aan de regering verbieden.

De verkiezingen en de Zwitsersche quaestie, welke de wet op de maires eene vrij belangrijke plaats in de Parijsche dagbladen; het schijnt dat de meerderheid daarvan eene voorwaarde wil maken voor de aanneming van de wet over onderwijs. Daarom zoude de laatste bepaling van deze wet, die na de stemming van het ontwerp, de spoorweg van Parijs naar Lyon, uitgesteld zijn. Dit is echter een gerucht waarvoor wij niet instaan.

De fransche minister van Buitenlandsche Zaken heeft van den heer de Kisseleff, zaakgelastigde van Rusland, mededeeling ontvangen van de nota die door hem van St. Petersburg aan de Engelsche re-

gering nopens de aangelegenheden van Griekenland is toegezonden. Als men gelooven kan wat de *Patrie* daaromtrent zegt, dan zoude dit stuk in zeer hevige bewoordingen vervat zijn, en, zonder de quaestie van vrede of oorlog te stellen, den drang van zijn protest zoo ver uitstreken als slechts eenzins bestaanbaar is met den diplomatieken vorm.

Bij deze gelegenheid is het goed te doen opmerken dat de telegraphische dépêche van Triest, waarbij naar men zeide, was aangekondigd, dat de dwangmaatregelen in Griekenland gestaakt waren, niet zoo bepaald was als men gezegd heeft. Zij behelst het volgende bericht:

»De Fransche post van den 7den heeft de tijding medegebracht, dat de bemiddeling van Frankrijk is aangenomen. Dien ten gevolge moeten de dwangmaatregelen onmiddellijk ophouden. Men heeft daaromtrent nog geene verklaring van den Engelschen gezant.»

Schoon die tijding eenigzins voorbarig was, gelooven wij niettemin dat zij juist is.

Zoo men een bericht uit Konstantinopel van den 15den februari, aan de *Times* gezonden, vertrouwen kan, dan zoude de Porte, na op de eerste tijding der gebeurtenissen in Griekenland eenigzins gewiefeld te hebben, geëindigd zijn met zich openlijk ten gunste der politiek van lord *Palmerston* te verklaren. Daar de Divan het oogenblik gunstig achtte om op zijne beurt vorderingen te doen gelden, die hij zegt tegen het Grieksche gouvernement te hebben, zoude hij een klein eskader uit den Propontis naar de kusten van Griekenland hebben gezonden, niet om in vereeniging met den admiraal *Parker*, maar voor rekening der Turksche regering te handelen.

Hoeveel vertrouwen de berigten van de *Times* ook gewoonlijk verdienen, moeten wij van het bovenstaande zeggen, dat het zeer onwaarschijnlijk is.

Het is tegenwoordig zoo zeker mogelijk dat de terugkomst van den Paus te Rome niet slechts onbepaald is uitgesteld, maar verder af is dan ooit. Alle berigten zijn daaromtrent eenstemmig. De gisting, die zich op nieuw in de Romeinsche Staten vertoond heeft, wordt opgegeven als de oorzaak van dit nieuwe uitstel. Maar het is te vreezen, dat hoe langer de terugkeer van den Heiligen Vader wordt verschoven, het ook hoe langer zoo moeilijker wordt om daartoe te komen.

Advertentiën.

Heden overleed alhier mijn hartelijk geliefde Echtgenoot Mr. **WILHEM ABRAHAM DE MEESTER**, Burgemeester dezer Stad, in den ouderdom van bijna 58 jaren, diep betreurd door mij, mijne Kinderen en Behuwarden.

HARDERWIJK,
den 4den Maart 1850.

G. S. CRAMER,
Wed. DE MEESTER.

Aanbesteding.

De DIJKSTOEL VAN HET POLDER-DISTRICT OVER-BETUWE is voornemens, onder nadere approbatie, op Zaterdag den 23sten Maart 1850, des voormiddags te elf ure in het Ambtshuis te *Elst*, in het openbaar aan den minst aannemende aan te besteden:

Het VERHOOGEN en VERZWAREN van een gedeelte van den Rijn-Bandijk onder *Driel*, ter lengte van circa 3006 ellen.

* * Door K. FUHRI, te 's Gravenhage, is alom verzonden, het

NIEUWE PROGRAMMA

VOOR DEN TEGENWOORDIGEN JAARGANG DER KUNSTKRONIJK,

behelzende uitvoerige bijzonderheden aangaande de

PRIJSUITDEELINGEN, TENTOONSTELLING EN VERLOTING DER

KUNSTKRONIJK 1850,

welke wordt uitgegeven onder Redactie van Mr. J. VAN LENNEP, S. J. VAN DER BERGH en E. W. CALISCH.

Aflevering 3 en 4 is alom verzonden. Het Programma is bij alle boekhandelaren gratis te bekomen.

Burgerlijke stand.

NIJMEGEN.

Van 25 februari tot en met 4. maart.

Gehuwd: J. N. Weyenhoven, en A. H. Huysman.
Bevallen: J. N. Schipperheyn, geb. Busch, D. — C. Koning, geb. de Wit, 1 levende en 1 doode D. — W. Hartgrink, geb. Faber, doodgeb. D. — H. Kalkers, geb. Schel, D. — M. M. P. Langendam, geb. Verwayen, D. — G. H. Budde, geb. Heissen, D. — H. Wouters, geb. Herkel, Z. — C. Verburgh, geb. Hartveld, Z. — A. Verhoven, geb. Janssen, doodgeb. Z. — M. T. Janssen, geb. Tilleman, Z. — D. Coutermans, geb. van der Waer, D. — J. Modderman, geb. Beurs, D. — W. Terburg, geb. Hart-

De Voorwaarden en het Bestek zullen vier dagen vóór de Besteding ter inzage der belanghebbenden liggen bij J. NULDEN, in het Fortuin, te Driel; bij D. VERMEER, aan het Veerhuis te Heteren; in het Ambtshuis te *Elst*; en ten Kantore van den Secretaris van Over-Betuwe, te *Nijmegen*; zullende daags voor de Besteding, de noodige aanwijzingen door den Dijkmeester in loco gedaan worden.

Verkoop van zware Eikenboomen.

Tot informatie van Koopers wordt berigt, dat de, om den hoogen waterstand uitge- stelde Verkoop, ten Huize van den Kastelein F. MOSSELMAN, aan den Elter in de *Baronsbergen*, onder *Warnsveld*, van 148 STUKS ZWARE EIKENBOOMEN, staande op de *Havezathe Meijerink* en op het *Have*, in de buurtschap *Leesten*, onder *Warnsveld*, waaronder eenige BOOMEN, geschikt tot MOLENASSEN en verder zeer geschikt tot SCHEEPS- en ander TIMMERHOUT, alsnu zal plaats hebben op Woensdag den 13den Maart 1850, des voormiddags om 10 uur, ten Huize van voornoemden F. MOSSELMAN.

De Touwslager A. WENNEKERS laat zijn HUIS en SCHUUR, bij de Kerk te *Ellen* gelegen (Huis No. 76, 77 en 78, zeer geschikt voor Boerderij, de Grondslag 20 Roeden en 80 voet; met een HOF, groot 60 Roeden en 60 voet), door den Heer LACHMAN publiek verkoopen, op Donderdag den 14den Maart, des namiddags te 3 ure, bij den Heer GUNEN.

Boekverkoop.

Op Maandag den 11den Maart 1850, des namiddags te 5 ure, zal door den Boekhandelaar W. J. KRUIJT, te *Arnhem*, verkocht worden: Eene verzameling BOEKEN, waaronder belangrijke werken voorkomen.

Voor eene volgende Auctie, kan men steeds BOEKEN, PLAATWERKEN enz. bij den Verkooper in zenden.

+++ Bij J. KOEL, op *Ruimzicht*, bij *Arnhem*, is tegen billijke prijzen te verkrijgen INLANDSCH HOUT, als: DENNEN-FARCEEL, droog SCHELHOUT, REKKEN en SPARREN in soorten, TIMMERHOUT, geschikt voor Balken, Stijlen en Masten; TUINSTAKEN, ook geschikt voor Kribpalen, enz.

Hij maakt terens aan de gegadigden bekend, dat hij, ten gevolge van eenen ongunstigen toestand, steeds te huis bevindt, hetgeen op andere dagen meer onzeker is.

Wordt te huur gevraagd,

Tegen 10. Mei, een HEERENHUIS met ten minste zeven KAMERS, STALLING en grooten TUIN, binnen drie uren afstands van *Epe*. — Adres met franco brieven aan het Postkantoor te *Epe*, onder de Letters P. K.

GEVRAAGD eene AFFAIRE, TE HUUR of TE KOOP, die een burger bestaan oplevert. Op- gaaf van Huur- of Koopprijs aan het bureau dezer Courant onder Letter J. D., brieven franco.

De prijs van ieder courant is f 5 in de drie maanden. Afzonderlijke nummers 10 cents. Advertentiën van één tot vijf regels f 1.00 per regel daarboven 20 centen, behalve 35 centen zegelrecht voor elke plaatsing.

Te Arnhem, bij G. J. THIEME, Boekdrukker.